

Sociologie en kerk

Zopas is bij de uitgever Kok in Kampen verschenen een keurig boekje van Dr. G. Dekker: *Sociologie en Kerk — Over het recht en het nut van de sociologie met betrekking tot de kerk.*

In deze titel is de inhoud van het boek inderdaad kort samengevat. Na een korte inleiding handelt de schrijver eerst over wat sociologie is, om daarna de vraag te stellen wat het recht en vervolgens wat het nut van de sociologie met betrekking tot de kerk is. Hierna volgt nog een hoofdstuk over de beperkte betekenis van de sociologie. Het boek wordt besloten met een overzicht over de voornaamste (meest Nederlandse) publikaties op dit terrein.

De titel — vooral de subtitel — geeft al aan dat de schrijver zich ten doel stelt om een beter begrip te kweken voor de dienst die de sociologie aan de kerk zou kunnen bewijzen. Hij gaat daarbij van de gedachte uit dat er in de kerk veel onrechtmatig vooroordeel tegenover een sociologische bestudering van de kerk bestaat. Op grond van zijn eigen ondervinding constateert hij dat er in de kerk veel weerstand is tegen een sociologische benadering van de kerk of van onderdelen van het kerkelijk leven. Terwijl de sociologie in de afgelopen decennia van steeds groter betekenis geworden is binnen alle sectoren van de samenleving, heeft de kerk haar volgens hem een steeds kleiner wordende plaats toegemeten. Als gevolg hiervan neemt deze wetenschap thans in de kerk een zeer zwakke, kwetsbare en bovendien sterk omstreden plaats in. Naarmate de sociologie zich als een volwaardige wetenschap openbaarde, nam de weerstand tegen haar toe.

Als gronden waarop Dr. Dekker dit oordeel over de verhouding kerk en sociologie baseert, noemt hij niet alleen tal van bezwaren tegen de sociologische benadering van de kerk (de sociologie mag toch niet normatief voor de kerk zijn etc.), maar ook het feit dat het Gereformeerd Sociologisch Instituut en het Sociologisch Instituut van de Hervormde Kerk opgeheven zijn. De kerken wa-

ren niet bereid om deze instituten financieel in stand te houden en — zo oordeelt Dr. Dekker — daaruit blijkt dat het belang van de sociologie voor de kerk niet groot genoeg geacht werd. Op grond van een en ander meent Dr. Dekker te moeten zeggen dat „de momentele verhouding tussen sociologie en kerk slecht is”. Hij stelt zich ten doel de misverstanden die de oorzaak zouden kunnen zijn van deze slechte verhouding uit de weg te ruimen ten einde ruimte te maken voor een zinvol functioneren van de sociologie in en ten behoeve van de kerk.

Op een bijzonder sympathieke wijze verduidelijkt de schrijver dat de sociologie als wetenschap zichzelf binnen bepaalde grenzen beweegt, waardoor er geen gevaar bestaat dat de sociologie zichzelf zou willen aanmatigten een verklaring van de werkelijkheid (b.v. de werkelijkheid van het geloof en de openbaring) te geven. De sociologie wil ook geen normatieve wetenschap zijn die voorschrijft hoe de kerk zou moeten zijn. Van het zog. sociologisme (de reducering van de werkelijkheid tot wat sociologisch daarover te zeggen valt) moet de moderne socioloog niets hebben: hij is zich terdege bewust dat hij zich moet beperken tot een bepaald aspect van de werkelijkheid, namelijk het empirisch (ervaarbaar) aspect van het kerkelijk leven als sociaal verschijnsel. Het is dan ook niet de bedoeling van de sociologie om op het terrein van de theologie te komen. Wél bestudeert de sociologie hetzelfde object als de theologie (bedoeld wordt: de kerk), maar op een eigen wijze, namelijk in het licht van wat men ervan kan waarnemen. Daarom heeft de sociologie ook een eigen recht om de kerk te bestuderen, en niet alleen de kerk, maar ook de godsdienst als sociaal verschijnsel, zonder dat daardoor het recht van de theologie om vanuit haar gezichtspunt over deze dingen te spreken, aangetast hoeft te worden.

Zeer duidelijk stelt Dr. Dekker dat de sociologie zelfs niet eens bij de beleidsbepaling van de kerk

een normatief karakter kan dragen. De sociologie verstrekt de resultaten van haar onderzoek, die uiteraard voor de kerk van belang zullen zijn bij de bepaling van het te voeren beleid, maar in de bepaling van het beleid zelf moet de kerk zich laten leiden door haar eigen beginselen. De sociologie stelt tendenties vast, maar de kerk is onder geen beding verplicht om deze tendenties als onveranderlijke „wetten” te aanvaarden waartegen men niet meer zou kunnen ingaan. De kerk kan op grond van haar overtuigingen de tendenties van een bepaalde tijd of situatie in hun schadelijkheid beoordelen en zich juist direct daartegen inzetten. Op grond van deze uiteenzetting komt hij tot de conclusie dat er bij een correcte sociologiebeoefening geen enkele reden voor de kerk bestaat om bevreesd te zijn voor de sociologie, ook niet wanneer het resultaat van haar studie vaak kritisch uitvalt voor de kerk. Integendeel, de kerk kan alleen maar gebaat zijn met de resultaten.

In een afzonderlijk hoofdstuk wordt het nut van de resultaten van de sociologie voor de kerk besproken. Al zijn er dan beperkingen die aangebracht moeten worden in de verwachtingen die men weleens van de sociologie en haar betekenis voor de kerk gehad heeft, van het nut en zelfs de noodzakelijkheid van de beoefening van de sociologie ten behoeve van de kerk is de schrijver niet alleen ten volle overtuigd, doch hij spreekt ook meevoerend en overtuigend daarover.

Het boek van Dr. Dekker moet verwelkomd worden als een betekenisvolle bijdrage tot het gesprek rondom een zeer actuele zaak. Het is eenvoudig en helder geschreven. Het doel is uiteraard geweest om niet-sociologen, vooral dan de theologen, maar zeker ook de kerk-mens in het algemeen, aan te spreken. Overal waar er bedenkingen tegen het gebruik van de resultaten van de sociologie door theologie en kerk bestaan, kan dit boekje met vrucht gelezen worden. Dr. Dekker schrijft niet als buitenstaander, maar als iemand die zelf beducht is voor het gevaar van een sociologische benadering van theologie en kerk. Hij zal zeker het vertrouwen wekken en menigeen kunnen helpen wat meer greep op de moeilijke problematiek van de verhouding tussen het geloofszicht op de kerk en haar empirische bestudering te verkrijgen.

In feite hebben we in de verhouding tussen sociologie en kerk te maken met dezelfde problematiek die zich ook voordoet in de veelbesproken vraag naar de verhouding tussen pastoraat en psychologie. Omdat de kerk zich met haar boodschap richt op de mens in zijn situatie, is het voor de kerk van het allergrootste belang een degelijke kennis van de mens te hebben. Uiteraard zal de kerk met haar bijbelse (of theologische) kennis van de mens en zijn geestelijke situatie voor God en in verhouding tot zijn naaste in de verkondiging arbeiden, maar de kerk heeft daarnaast altijd ook gebruik gemaakt van „mensenkennis” die langs de weg van de ervaring opgedaan werd. De „geloofskennis” aangaande de mens en de „ervaringskennis” van zijn gedragingen zijn allebei van belang voor het werk van de kerk, omdat de praktijk van de verkondiging en het pastoraat de ervaringskennis in dienst neemt om te komen tot een confrontatie van de mens met de geloofskennis die de kerk aangaande hem bezit. Dat deze ervaringskennis nu degelijker en vollediger aangeboden kan worden door de zogenaamde „menswetenschappen”, moet door de kerk dankbaar geaccepteerd worden.

Ik dacht dat het ook gebeurt. Het is de vraag of Dr. Dekker niet te somber tegen de dingen aankijkt wanneer hij zegt dat de betekenis van de sociologie voor de kerk vandaag gering geacht wordt en dat de sociologie slechts een geringe rol in de kerk speelt. Enkele gebeurtenissen en ook zijn persoonlijke ondervindingen mogen in deze richting wijzen, maar als algemene tendens zou men ook het tegenovergestelde standpunt kunnen verdedigen, zeker wanneer men ziet hoeveel aandacht er tegenwoordig in allerlei theologische werken aan de sociologie besteed wordt. Vooral in de praktische theologie maakt men veelvuldig gebruik van de resultaten van de sociologie. De discussie rondom ambt en gemeentestructuren, secularisatie en oecumene, kerk en secte is eenvoudig niet meer te denken zonder de inbreng van de kant van de sociologie. En dat is dan nog maar een greep. Zelfs tot in de praktijk

van de planning voor de herstructurering van de theologische studie en in allerlei synodale rapporten klinkt de stem van de sociologie door (men denke b.v. aan het rapport van Prof. Berkhof over het ambt). Is er ooit een tijd geweest waarin enig niet-theologisch vak een dergelijke rol in het kerkelijk leven en denken gespeeld heeft? Het zou wel kunnen zijn dat het met de verhouding sociologie en kerk wat meer meevalt dan het boek van Dr. Dekker zou doen vermoeden.

Dat er intussen wezenlijke problemen zijn, is zonder meer duidelijk. Ik dacht dat het verzet (indien men het zo wil noemen) tegen de sociologie zich niet zozeer tegen de sociologie als wetenschap richt, maar tegen de wijze waarop er door sommige theologen van de resultaten van de sociologie gebruik gemaakt wordt. Zeer terecht zegt Dr. Dekker: „Het gevaar van sociologisme komt op het ogenblik eerder van de zijde van de „gebruikers” van de resultaten van de sociologische wetenschap, die in hun (eerste) enthousiasme over bepaalde constateringën de daaraan inherente beperkingen vergeten” (51). Van de kant van theologie en kerk is men klaarblijkelijk nog niet toe aan de juiste wijze van omgaan met de sociologische gegevens. Daarom gebeurt het soms dat men te spoedig bereid is te doen wat sociologen zelf niet willen doen, namelijk om de sociologische resultaten of hypothesen theologisch te interpreteren, sociologische termen in theologische zin te gebruiken en sociologische theorieën als normatief te hanteren.

Het resultaat van een dergelijke handelwijze is dáárom zo schadelijk, omdat de sociologie bewust niet rekening wil houden met enigiets meer dan hetgeen empirisch waarneembaar is. Dr. Dekker verdedigt een soort objectiviteit van de socioloog waarvolgens deze „zijn eigen waarde-oordelen niet mee laat spreken in de resultaten van zijn werkzaamheden” (33). Het gebeurt dus meestal zó, dat de socioloog juist de dingen die

voor kerk en theologie van het allergrootste belang zijn, niet in berekening wil brengen. Hij is gebonden aan een schema van „objectiviteit” dat hem verbiedt iets anders in aanmerking te nemen dan alleen hetgeen hij binnen het kader van het moderne wetenschapsideaal aanvaardbaar mag achten. Bij gevolg kan hij over het evangelie niet anders spreken dan als een tijd- en situatiegebonden poging tot zingeving van de werkelijkheid. Hij kan de theologie niet anders interpreteren dan als een poging om de werkelijkheid te „duiden”. Hij moet over de theologie ook slechts zeer „onvolledig” spreken als een „normatieve wetenschap”. Dus: hoe sterk hij ook bij de kerk betrokken mag zijn, hij is nu eenmaal bezig op een wijze die voor de theologie uitgesloten geacht moet worden. Gaat de theologie toch de resultaten en hypothesen van de sociologie onkritisch gebruiken, dan is het gevaar levensgroot dat men het hart van het evangelie kwijtraakt. En zijn theologen die het zeer verhelderend vinden in de theologie met sociologische termen te werken, met als resultaat dat ze geen vrijmoedigheid meer hebben iets te zeggen over „openbaring”. Alles wordt zó immanentistisch gedacht, dat zelfs een begrip als openbaring, waar het nog gebruikt wordt, zodanig gevuld moet worden, dat men er weinig meer onder kan verstaan dan de wonderlijke antwoorden die de menselijke geest gevonden heeft op de vragen die in het historisch proces naar boven gekomen zijn.

Van de kant van de theologie zijn wij nog lang niet toe aan een antwoord op de vraag naar het juiste gebruik van de resultaten van de „menschwetenschappen”. De schuld daarvan ligt zeker niet bij de sociologen. Werken als dit boek van Dr. Dekker kunnen dienen om ons allen opnieuw bewust te maken van de problemen die hier nog doordacht moeten worden. Ook daarom zijn we hem van harte dankbaar voor zijn werk.

W. D. JONKER